

80. Yılında Lozan

Çağrı ERHAN^(*)

Sadece Lozan Antlaşması'nın imzalanışının değil, aynı zamanda Cumhuriyet'in kuruluşunun da 80. yılını kutlamakta olduğumuz 2003'te, özellikle Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte yükselişe geçen "küreselleşmeci" eğilimlerin bir sonucu olarak, dünyanın pek çok yerinde olduğu gibi Türkiye'de de, ulus-devlet, ulusal egemenlik, bağımsızlık, ulusal ekonomi gibi kavramlar tartışılmaya başlamış, Cumhuriyet'in temel nitelikleri, bugüne değin hiç olmadığı derecede pervasızca eleştiriye açılmıştır. Kendilerine Türk denilmesinden hoşlanmadıklarından değil, birileri kullaklarına "artık zamanı geldi" diye fısıldadığından "Türkiyelilik" gibi suni bir kimlik yaratmaya çalışanların planlı ve AB-hakim medya işbirliğiyle parlatılan girişimleri, Türk halkının kimliklerine, tarihlerine, Cumhuriyet'e yabancılaşma sürecini daha da hızlandırmıştır.

Söz konusu süreç, ulus-devlete ait olan herşeyin kötü, uluslar-üstü yapılanmalara ait herşeyin ise en mükemmel olduğu aldatmacasının, Brüksel'in desteğiyle okullara, gazetelere, televizyonlara, internet sitelerine, kerameti kendinden menkul yazarlara yazdırılan ve olağanüstü reklamlarla çok sattırılan romanlara ve nihayet küreselleşmeci çevrelerce hazırlattırılan tarih ders kitaplarına sirayet etmesi ve bir süre sonra artık dış desteğe de ihtiyaç duymayan, kendini üreten bir moda dönüşmesi biçiminde derinleşmekte, giderek daha çok sayıda insanı tesiri altına almaktadır.

(*) Doç. Dr., A.Ü. SBF.

Toplumsal bilincimizi ve hislerimizi kemiren bu habis ur büyüdükçe Türkiye, kendilerine "Kimsin?" diye soranlara "Türküm" diyenlerin, Mustafa Kemal ve arkadaşlarının temellerini attıkları ulus-devletin varlığını ve devamını savunanların, ulusal çıkarların her zaman AB'nin ortak çıkarlarından önde gelmesi gerektiğini dile getirenlerin, bilinçsizce yapılan özelleştirmelere, sorgulanmadan uygulanan IMF reçetelerine, fasit dairelere dönüşen iktisadi ve askeri bağımlılığa isyan edenlerin, küreselleşme diye tanımlanan kavramın aslında küresel sermayenin çıkarlarını maksimize etmek için yarattığı güdümlü bir dalga - küresel bir promosyon kampanyası olduğu apaçık gerçeğini haykıranların, ülkeyi eyalet benzeri birimlere bölmenin bir süre sonra üniter devletin parçalanmasına yol açacağını görüp söyleyenlerin... "çağı ıskalamış dinozorlar" olarak nitelendirildiği bir ülkeye dönüşmektedir.

Böyle bir ortamda, ulus devletimizi kuran temel belge olan Lozan'ı anlamak, Lozan Konferansı'nda yapılan müzakerelerin perde arkasını, Batı karşısında dimdik ayakta duran Türk Heyeti'nin sergilediği diplomasiyi yeniden okumak bir gereklilik arz etmektedir.¹ Aşağıda önce ana hatlarıyla Lozan süreci anlatılacak, ardından da Lozan'ın önemi üzerinde durulacaktır.

Lozan Konferansı Gelişmeleri:

30 Ağustos 1922'de başlayıp, düşman kuvvetlerinin 3 yılı aşkın bir süredir işgal altında tuttıkları bölgelerden çıkarılmalarıyla sonuçlanan Büyük Taarruz sonrasında Türkiye, İngiltere, Fransa, İtalya ve Yunanistan temsilcileri arasında 11 Ekim 1922'de imzalanan Mudanya Mütarekesi'nin ardından, İngiltere, Fransa ve İtalya 23 Eylül'de Türkiye ile arasındaki savaş haline bir son vermek üzere barış konferansının toplanması yönündeki isteklerini TBMM Hükümetine bildirdiler.² Mustafa Kemal Paşa bu konferansın İzmir'de yapılmasını arzu ettiyse de, Müttefikler 27 Ekim'de Konferansın

¹ 80. yılında Lozan'a ilişkin son derece kapsamlı bir değerlendirme için, hepsi de Mülkiye'de hocalık yapan Murat Baskıcı, Esra Dardağan, Gökhan Erdem, Çağrı Erhan, Nimet Özbek Hadimoğlu, Funda Keskin, Ömer Kürkçüoğlu ve Kudret Özersay tarafından yazılan **Yaşayan Lozan** adlı kitaba başvurulabilir. Bu yazıdaki bilgilerin tümü söz konusu kitaptan aktarılmıştır. (Yaşayan Lozan, (ed.) Çağrı Erhan, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2003, 899 s.)

² İtilaf devletlerinin Ankara Hükümetine verdiği notanın metni şöyledir: "İngiltere, Fransa ve İtalya Hükümetleri, Ankara Hükümeti'ne gönderdikleri 23 Eylül tarihli notalarına ek ve bu Hükümetin 4 Ekim 1922 tarihli notalarına cevap olarak, Doğu'daki savaşa son verecek bir barış antlaşmasının yapılması amacıyla 13 Kasım'da görüşmelere başlamak üzere, Ankara Büyük Millet Meclisi Hükümetini Lozan'a delegelerini göndermeğe davet etmekten onur duyarlar. Delegelerin tam yetkiye sahip olması, fakat sayı olarak ikiye geçmemesi, İngiltere, Fransa ve İtalya arasında kararlaştırılmıştır."

Lozan'da toplanacağını bildiren bir notayı TBMM Hükümetine iletiler. Bu arada 26 Ekim'de İsmet Paşa, Yusuf Kemal Bey'in çekilmesiyle boşalan Dışişleri Bakanlığı görevine getirildi. Mustafa Kemal'in, Yusuf Kemal Bey'den çekilmesini istemesinin ve İsmet Paşa'yı bu görev için düşünmesinin en önemli nedeni, Müttefiklerin karşısına, onları savaş meydanında yenilgiye uğratmış, dolayısıyla dimdik duran birini çıkartma düşüncesi idi.

Bu arada, İstanbul Hükümeti adına Sadrazam Tefik Paşa Mustafa Kemal Paşa'ya bir mektup yollayarak, Konferansa katılacak heyetin beraberce tespit edilmesini önerdi. Mustafa Kemal Paşa bir yandan bu talebi sert bir dille geri çevirirken,³ diğer yandan da saltanatın kaldırılması için hızla çalışmaya başladı. 1 Kasım 1922'de saltanat kaldırıldı.

Büyük Millet Meclisi, Lozan Konferansı'na gönderilecek heyeti, 2 Kasım'da yaptığı bir oylama sonucunda belirledi. Buna göre, Dışişleri Bakanı İsmet Paşa oybirliği ile başdelege olarak görevlendirilirken, Trabzon Milletvekili Hasan [Saka] Bey 152, Sinop Milletvekili Rıza Nur Bey de 122 oyla delege olarak görevlendirildiler. Bu üç delegenin yanısıra, 21 danışman, 2 basın danışmanı, 1 genel sekreter ve 1 mütercim olmak üzere top-

³ Tefik Paşa'nın 17 Ekim 1922 tarihli mektubu şöyledir: "Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine: Allah'ın yardımıyla kazanılan zafer, evvelce İstanbul ve Ankara arasında oluşmuş olan anlaşmazlık ve ikiliği ortadan kaldırmış ve milli birliğimizi sağlamıştır. Ancak, Müttefikler ile aramızda henüz bir barış yapılmamış olmasından dolayı, Avrupa şehirlerinden birinde yakında toplanacak olan barış konferansına, daha önce olduğu gibi, her iki tarafın da davet edileceği bilindiğinden, milletimizin kurtuluşuna ilişkin önemli maddelerin, konferanstan önce aramızda görüşülmesine ve sözkonusu konferansta ulusun haklarının ortaklaşa savunulmasına taraftar olduğunuza inancım tamdır. Bu çerçevede, durumu bilen, güvendiğiniz bir kişiyi buraya, mümkün olan en kısa zamanda yollamanızı temenni ederim efendim."

Mustafa Kemal Paşa'nın 18 Ekim tarihli cevabı ise şöyledir: "İstanbul'da Hamid Beyefendiye: Türkiye Devleti'nin aleyhine her türlü teşebbüsü daima gözönünde bulunduran Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti karşı önlemleri düşünmüştür. Teşkilat-ı Esasiye Kanunu ile biçimi ve içeriği belirlenen Türkiye Devleti'nin kuruluş tarihinden beri, Türkiye'nin yazgısına karar verecek ve bundan sorumlu olanın Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti olduğu dünya tarafından bilinmekte ve gerçekleşen olaylar ve siyasal işlemlerle de [durum] teyit edilmiş olmaktadır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi ordularının kazanmış olduğu kesin zaferin sonucu olarak yakında yapılması beklenen barış konferansında Türkiye Devleti yalnız ve ancak Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti tarafından temsil olunur. Bu gerçekler karşısında, meşru ve hukuki olmadıkları Yüce Meclis tarafından defalarca ifade ve ilan edilmiş olan heyetlerin veya bu gibi heyetlerin mensuplarının, bugüne kadar çok kere olduğu gibi bundan sonra da siyaset-i devleti teşviştan (karıştırmaktan) mücanebet (çekinmeleri) eylememeleri hususunun ne derece azim (büyük) mesuliyeti badi (neden) olacağı derkardır (açıktır) efendim."

lam 33 kişi daha Lozan'a gidecek heyette yer aldı.⁴ Seçimin ardından, TBMM Hükümeti tarafından hazırlanan ve her sayfası bakanların tümü tarafından hazırlanan, bugünkü ifadeyle Türkiye'nin "kırmızı çizgilerini", olmazsa olmazlarını içeren 14 maddelik bir talimat Lozan'a gidecek heyete verildi.⁵

Lozan Konferansı 20 Kasım 1922'de İsviçre Konfederasyonu cumhurbaşkanının açılış konuşmasıyla başladı. Törende, İngiltere Başdelegesi Lord Curzon'un da bir konuşma yapması üzerine, İsmet Paşa programda

⁴ Lozan'a gidecek heyette yer alan diğer isimler şunlardır: **Danışmanlar:** Dışişleri Bakanlığı Hukuk Danışmanı Münir (Ertegin), Eski Bayındırlık Bakanlığı Müsteşarı Muhtar (Çilli), Diyarbakır Milletvekili Zülfü (Tigrel), Adana Milletvekili Zekai (Apaydın), Eski Ekonomi Bakanı ve İzmir Milletvekili Celal (Bayar), Maliye Denetleme Kurulu Başkanı Şefik (Başman), İstanbul Vakıflar Hukuk Danışmanı Seniyettin (Başak), Milli Savunma Bakanlığı Deniz Dairesi Müdürü Yarbay Şevket (Doğruker), Kurmay Yarbay Tevfik (Bıyıklıoğlu), Adalet Bakanlığı Müsteşarı Tahir (Taner), Dışişleri Bakanlığı İkinci Hukuk Danışmanı Nusret (Metya), Dışişleri Bakanlığı Siyasi İşler Müdürü Hikmet (Bayur), İstanbul Üniversitesi profesörlerinden Zühtü (İnhan), Maliye Bakanlığı Saymanlık Genel Müdürü Fuat (Ağralı), eski bakanlardan Mustafa Şeref (Özkan), Mülkiye Müfettişi Şükrü (Kaya), Kızılay İkinci Başkanı Hamit (Hasancan), eski Maliye Bakanı Cavit Bey, Yüksek Mühendis Okulu Fransızca Öğretmeni Hayim (Naum), Adalet Bakanlığı Mezhep İşleri Müdürü Baha Bey.

Basın Danışmanları: Muhabir Ruşen Eşref (Ünaydın), İstanbul Üniversitesi profesörlerinden Yahya Kemal (Beyatlı).

Genel Sekreter ve Danışman: Eski Danıştay Üyesi Reşit Saffet (Atabinen).

Mütercim: Robert Koleji İkinci Müdürü Hüseyin (Pektaş).

Sekreterler: Dışişleri Bakanlığı memurlarından Ali (Türkgeldi), Dışişleri Bakanlığı memurlarından Mehmet Ali (Balın), Dışişleri Bakanlığı memurlarından Cevat (Açıkalin), Dışişleri Bakanlığı memurlarından Celal Hazım (Arar), Kızılay Genel Merkezi memurlarından Saffet (Şav), Dışişleri Bakanlığı memurlarından Süleyman Saip (Kıran), eski Dışişleri Bakanlığı memurlarından Rifat Bey, Paris Basın Temsilcisi Nihat Reşat (Belger).

⁵ Söz konusu talimatta şu noktalar yer almaktaydı: "1) **Doğu Sınırı:** "Ermeni Yurdu" sözkonusu olamaz, olursa görüşmeler kesilir. 2) **Irak Sınırı:** Süleymaniye, Kerkük ve Musul livaları istenecek. Konferans'ta başka bir durum ortaya çıkarsa Hükümet'ten talimat alınacak. 3) **Suriye Sınırı:** Bu sınırın düzeltilmesi için çalışılacak ve sınır şöyle olacaktır: Re'si İbn Hani'den başlayarak Harim, Müslimiye, Meskeme, sonra Fırat Yolu, Derizor, Çöl, nihayet Musul vilayeti güney sınırına ulaşacak. 4) **Adalar:** Duruma göre davranılacak. Kıyılarıımıza pek yakın olan adalar ülkemize katılacak. Olmazsa Ankara'dan sorulacak. 5) **Trakya Sınırı:** 1914 sınırının elde edilmesine çalışılacak. 6) **Batı Trakya:** Misak-ı Milli maddesi. 7) **Boğazlar ve Gelibolu Yarımadası:** Yabancı bir askerî kuvvet kabul edilemez. Bu yüzden görüşmeleri kesmek gerekirse önceden Ankara'ya bilgi verilecek. 8) **Kapitülasyonlar:** Kabul edilemez. Bu yüzden görüşmeleri kesmek gerekirse gereken yapılır. 9) **Azınlıklar:** Esas mübadeledir. 10) **Osmanlı Borçları:** Bizden ayrılan ülkelere paylaştırılacak. Yunanistan'dan alınacak tamirat bedeline mahsup edilecek. Olmazsa 20 yıl ertelenecek. Düyün-ı Umumiye İdaresi kaldırılacak. Zorluk çıkarsa [Ankara'ya] sorulacak. 11) Ordu ve donanmaya sınırlama sözkonusu olamaz. 12) Yabancı Kuruluşlar: Yasalarımıza uyacaklar. 13) Bizden ayrılan ülkeler için Misak-ı Milli'nin ilgili maddeleri geçerlidir. 14) İslam cemaat ve vakıflarının hakları eski anlaşmalara göre sağlanacaktır."

olmamasına rağmen, Konferansta eşit bir taraf olduğunu ispat edercesine ayağa kalkarak bir konuşma yaptı.⁶ Bundan sonraki tüm oturumlar boyunca Türk Heyeti'nin bu eşitlikçi tavrı sürdürüldü. Türk Heyeti'nin baş eğmez tutumu kapitülasyonlar, Musul konusu, Osmanlı borçları, İstanbul'un ve Boğazların Müttefik askerleri tarafından boşaltılması üzerinde derin anlaşmazlıkların belirmesine yol açtı ve Konferans görüşmeleri 4 Şubat 1922'de kesildi. 23 Nisan 1923'te tekrar başlayan görüşmeler, 24 Temmuz'da Lozan Barış Antlaşması'nın ve buna ekli diğer belgelerin imzalanmasıyla sona erdi.

Lozan Konferansı'nın iki safhasında da görüşmeler komisyonlar biçiminde yürütüldü. Konferans'ın ilk safhasında 3 temel komisyon kuruldu. Birincisi, "Siyasi Komisyon" ya da "Ülke ve Askerlik İşleri Komisyo-

⁶ İsmet Paşa'nın Konferansın açılışında yaptığı konuşmanın metni şöyledir: "Dört yılı aşkın bir süre önce, Başkan Wilson'un ilkelerine ve bunlara inanç duygusuna dayanarak yapılmış bir mütareke, Osmanlı İmparatorluğu'nun da katılmış bulunduğu çarpışmaları resmen durdurmuştu. Barışın nimetlerinden her zaman yoksun kalan Türk ulusu, o tarihten bu yana, hak ve adalet elde etmek için ara vermeden yaptığı barış girişimlerinin yetersizliğini ve hiçbir şeye yaramadığını görerek ve artık hiçbir kurtuluş umudu kalmadığını anlayarak, varlığını korumayı ve maddi ve manevi kendi kaynaklarıyla bağımsızlığını kazanmayı başarmıştır. Türk ulusu, bu yolda, pek çok acılara katlanmış, sayısız fedakarlıklara rıza göstermiştir."

"Özgür uluslar, bütün bunlara, içten bir yakınlık ve anlayış duygusuyla tanık olmuşlardır. Kadın ve çocuk, her yaşta ve her durumdaki Türkler, bu savunma savaşına katılmışlardır. 1918'den bu yana, Türk ulusunun karşılaştığı sonu gelmez saldırıları ve acıları burada hatırlatmaktan kendimi alamıyorum. Gerek bu saldırılara ve acılara, gerekse hiçbir askerî zorunluluk olmaksızın, Türkiye topraklarının en zengin ve bakımlı parçalarında, yok etmekten başka bir şey düşünmeyerek, sistemli bir şekilde yapılmış yakıp-yıkmalara tek bir özürlü bulunamaz. [...] Hâlâ bu dakikada bile, bir milyondan çok masum Türkün, Küçük Asya ovalarında ve yaylalarında, evsiz ve ekmezsiz, başıboş dolaştıklarını da hatırlatmak isterim. Türk ulusu, insan gücünü aşan bu fedakarlıklara katlanmakla, uygar insanlık içinde, köklü bir yaşama gücüne sahip uluslara özgü olan varlık ve bağımsızlık haklarıyla, barış, huzur ve çalışkanlık unsuru olarak, büyük bir yer kazanmıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kesin amacı, bu yeri korumak ve güçlendirmektir. Son yılların olayları insanlığın vicdanında genel barış ve huzurun, devletlerce, birbirlerinin haklarına, özgürlüklerine ve bağımsızlıklarına karşılıklı olarak saygı gösterilmedikçe gerçekleşmeyeceği gerçeğini bir inanç ilkesi haline yerleştirmiş olduğundan, bu olayların anısı, gelecek için bir barış ve huzur güvencesi olur umundayım."

"Düşünülmesi mümkün en büyük bir iyi niyetle dolu olan Türk Temsilci Heyetinin, öteki temsilci heyetlerinde de aynı iyi niyeti bulacağı ve böylece, konferans çalışmalarının memnurluk verici bir sonuca ulaşacağı umudunu besliyorum."

"[...] Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti adına, İsviçre Cumhuriyeti'ne konferansımızın burada toplanmasını kabul etmekle lütfen göstermiş olduğu konukseverlikten dolayı teşekkür ederek sözlerime son vereceğim. Tarihi şanlı, soylu bir ulusun, kendi bağımsızlığına ne kadar büyük bir değer verdiğini inkar edilmez şekilde gösteren bu ülkenin, konferansa toplanma yeri olarak seçilmesinden büyük bir mutluluk duymaktayım."

nu"ydu. İkincisi, "Yabancılara Uygulanacak Rejim Komisyonu" ve Üçüncüsü de "Maliye ve İktisat Sorunları Komisyonu" adlarını taşıyordu. Bu üç komisyona bağlı olarak ayrıca çeşitli alt komisyonlar da kuruldu.⁷ İkinci

⁷ Bu komisyonların üyeleri ve toplantı sayıları şöyledir: **Birinci Komisyon:** "Siyasi Komisyon" veya "Ülke ve Askerlik İşleri Komisyonu" adını taşıyan bu komisyona İngiltere delegasyonundan Lord Curzon başkanlık etti. Toplam 17 genel görüşme yapan Komisyon'un çalışmalarına Türk Heyeti adına İsmet Paşa, Rıza Nur Bey ve Hasan Bey katıldı. Birinci Komisyona bağlı olarak dört alt-komisyon oluşturuldu. "Boğazlar Rejimi İnceleme Komisyonu"na İngiltere'den Lord Curzon başkanlık ederken, çalışmalara Türkiye adına İsmet Paşa, Rıza Nur Bey ve Hasan Bey katıldı. Aslında bu komisyon, bir alt-komisyon olmaktan ziyade, Siyasi Komisyon'un Boğazlar özel gündemiyle biraraya gelmiş biçimiydi. 8 oturum yapan bu komisyonun çalışmalarına Sovyet Rusya temsilcileri de katıldı. "Azınlıklar Alt-Komisyonu"nun başkanı İtalyan delegasyonundan Montagna'ydı. 17 oturum yapan Komisyona Türkiye adına Rıza Nur Bey, Mustafa Şeref Bey ve Şükrü Bey katıldı. Yine İtalyan Montagna'nın başkanlığındaki "Nüfus Mübadelesi Alt-Komisyonu"na Türkiye adına Rıza Nur Bey, Şükrü Bey ve Münir Bey katıldı. Bu komisyon 13 kez toplandı. Soru alt-komisyon, "Neuilly Andlaşmasının Bulgaristan'a Ege Denizi'nde Ekonomik Bir Çıkış Yeri Verilmesine İlişkin Maddesini Uygulama Yol ve Yöntemlerini İncelemekle Görevli Alt-Komisyon" adını taşıyordu. Romanya'dan Diamandy'nin başkanlık ettiği ve sadece bir toplantı yapan bu alt-komisyona Türkiye adına Muhtar Bey katıldı. **İkinci Komisyon:** "Yabancılara Uygulanacak Rejim Komisyonu" adını da taşıyan ve toplam 5 genel oturum yapan bu komisyonun başkanlığını İtalyan delegasyonundan Marki Garroni yapmaktaydı. Türkiye, İsmet Paşa, Rıza Nur Bey ve Hasan Bey tarafından temsil edilmekteydi. İkinci Komisyon'a bağlı olarak da 3 alt-komisyon kuruldu. "Yerleşme Hakkı ve Yargı Rejimi Bakımından Yabancıların Durumu" adlı alt-komisyona İngiltere'den Horace Rumbold başkanlık ederken, Türkiye Veli Bey, Nusret Bey ve Tahir Bey tarafından temsil edildi. Bu alt-komisyon 6 kez toplandı. "Ekonomik Rejim Bakımından Yabancıların Durumu" ismini taşıyan ve toplam 14 oturum yapan ikinci alt-komisyona, Fransa delegasyonundan Serruys başkanlık etti. Türkiye adına komisyona, Mustafa Şeref Bey ve Zühtü Bey katıldı. Üçüncü alt-komisyon, "Uyruklu - Arkeolojik Araştırmalar" adındaydı. İtalyan Montagna'nın başkanlığında yürütülen alt-komisyon çalışmalarında Türkiye adına Şükrü Bey, Seniyeddin Bey ve Nusret Bey hazır bulundular. Üçüncü alt-komisyon 3 kez toplandı. **Üçüncü Komisyon:** "Maliye ve İktisat Sorunları Komisyonu" adını da taşıyan bu komisyona Fransa delegasyonundan Serruys başkanlık ederken Türkiye adına İsmet Paşa, Rıza Nur Bey ve Hasan Bey çalışmalara katıldılar. Toplam 5 genel oturum yapan Üçüncü Komisyon'a bağlı olarak 5 alt-komisyon çalıştı. Bir kez toplanan "Ulaştırma ve Taşıma İşleri Alt-komisyonu"na İngiltere'den Fountain başkanlık ederken, Türkiye bu komisyonda Muhtar Bey tarafından temsil edildi. Fransa delegasyonundan Bompard'ın başkanlığındaki ve 8 kez toplanan "Maliye Sorunları Alt-komisyonu"na Türkiye adına Hasan Bey, Hamid Bey, Zekai Bey ve Şefik Bey katıldılar. Türk Heyeti'nden Hasan Bey'in başkanlığındaki "Gümrük ve Ticaret Rejimi Alt-komisyonu" 7 kez toplandı. Komisyonda Türk Heyeti'nden ayrıca Zekai Bey, Zühtü Bey ve Şefik Bey görev aldılar. 19 kez toplanan "İktisat Sorunları Alt-komisyonu"na İtalya'dan Nogara başkanlık ederken, çalışmalara Türkiye adına Tahir Bey, Zekai Bey, Celal Bey, Muhtar Bey ve Zühtü Bey katıldılar. İngiltere delegasyonundan Dr. Clemow'un başkanlığında 2 kez toplanan "Sağlık İşleri Komisyonu"nda Türkiye adına Rıza Nur Bey ve Dr. Nihat Reşad Bey yer aldılar.

safhada ise, bu komisyonların adı, birinci, ikinci ve üçüncü komite olarak değiştirildi.⁸

Konferans görüşmelerinde bir tarafta Türkiye yer alırken, karşı tarafta 12 devlet bulunmaktaydı. Bu 12 devletin büyük çoğunluğu, ağız birliği ederek, kendi çıkarları doğrultusundaki çözümleri Türkiye'ye kabul ettirmeye çalıştılar. Söz konusu 12 devletin temsilcileri, tüm oturumlara katılmadılar. Katılım şu şekilde oldu:

- İngiltere, Fransa, İtalya ve Japonya, "4 Müttefik Devlet" sıfatıyla tüm görüşmelere katıldılar.
- Amerika Birleşik Devletleri, Romanya, Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı ve Yunanistan da tüm görüşmelere davet edilmişlerdi.
- Boğazlarla ilgili görüşmelerde Sovyet Rusya temsilcileri yer aldılar.
- Hem Boğazlar hem de Batı Trakya ile ilgili görüşmelere Bulgaristan temsilcileri katıldı.
- Özellikle kapitülasyonlar ve bazı borçlarla ilgili görüşmelere Belçika ve Portekiz temsilcileri de katıldılar.

Bu katılımcılardan tümü aynı zamanda imzacı devlet statüsünde değildir. Sovyet Rusya, görüşmelerine katılmış olduğu Boğazlar Sözleşmesini beğenmemiş ve imzalamamıştır. Sırp-Hırvat-Sloven devleti de antlaşmayı imzalamamıştır. Bu devletle 28 Ekim 1925'te, Türkiye ile savaş durumunu sona erdiren ayrı bir anlaşma Ankara'da imzalanmıştır. ABD ise, Nisan 1917'de Osmanlı Devleti'yle diplomatik ilişkileri kesilmesine rağmen, iki

⁸ İkinci safhada kurulan komitelerin ele aldığı konular, üyeleri ve toplantı sayıları şöyledir: **Birinci Komite:** Sir Horace Rumbold'un başkanlığında çalıştı. Lozan'ın ikinci safhası boyunca toplam 13 genel oturum yaptı. Komite toplantılarına Türk Heyeti adına, İsmet Paşa, Rıza Nur Bey, Tahir Bey, Münir Bey, Yarbey Tevfik Bey, Dr. Nihad Reşad Bey, Tevfik Kamil Bey, Ali Bey ve Hüseyin Bey katıldılar. Birinci Komite'nin çalışmalarında, sınırlar ve toprak meseleleri, adaların durumu, Gelibolu yarımadasındaki yabancı mezarlıklar, kapitülasyonların kaldırılması, yabancılara uygulanacak rejim, yerleşme ve yargı sözleşmesi, azınlıklar, genel af, sığınmış Ermenilerin göçü ve işgal edilmiş Türkiye topraklarının boşaltılması konuları ele alındı. **İkinci Komite:** General Pellé'nin başkanlığında çalıştı. 9 genel oturum yaptı. Komite toplantılarına Türkiye'yi temsilen, İsmet paşa, Rıza Nur Bey, Mustafa Şerif Bey, Şefik Bey, Tevfik Kamil Bey, Fuad Bey, Dr. Nihad Reşad Bey, Ali Bey, Hüseyin Bey, Münir Bey, Yarbey Tevfik Bey ve Zekai Bey katıldılar. İkinci Komite'nin çalışmalarında, ekonomik ve mali konular, borçlar, sağlık işleri ve tamirat sorunu konuları ele alındı. **Üçüncü Komite:** Montagna'nın başkanlığında çalıştı. 11 genel oturum yaptı. Komite çalışmalarına Türk Heyeti'nden, İsmet Paşa, Rıza Nur Bey, Hasan Bey, Zekai Bey, Mustafa Şeref Bey, Şefik Bey, Tevfik Kamil Bey, Dr. Nihad Reşad Bey, Ali Bey, Hüseyin Bey, Münir Bey ve Nusret Bey katıldılar. Üçüncü Komite'nin çalışmalarında, ticaret rejimine ilişkin sözleşme ve yabancılara uygulanacak rejime ilişkin sözleşme ele alındı.

devlet birbirlerine savaş ilan etmediklerinden ve bu nedenle Türkiye ile aralarında savaş hali zaten olmadığından dolayı antlaşmaya imza koymamıştır.

TBMM Antlaşmayı 23 Ağustos 1923'te onaylarken, İtalya 11 Ocak 1924'te, İngiltere 10 Nisan 1924'te, Japonya Haziran 1924'te, Yunanistan ve Romanya 1924 içinde, Fransa 27 Ağustos 1924'te, Belçika 7 Ocak 1925'te, Portekiz de 28 Mayıs 1926'da onay işlemlerini tamamladılar.

Lozan'da 18 adet temel belge imzalandı. Bunlardan başka, imzalanan anlaşmaların çeşitli hükümlerine ilişkin olarak tarafların birbirlerine verdikleri ve yaptıkları tek taraflı açıklamalar da Lozan düzenlemelerinin ayrılmaz parçası sayılır. Lozan'da imzalanan temel belgeler şunlardır:

- 5 Bölümden oluşan, 143 maddelik **Barış Antlaşması**:
- Birinci bölüm, sınırlar, işgal edilen yerlerin boşaltılması, uyrukluk ve azınlıklar konularını içeren Siyasal Hükümlerden ibarettir.
- İkinci bölüm Osmanlı Devletinden kalan borçların ödenmesine ve bölüşülmesine ilişkin düzenlemeler içerir.
- Üçüncü bölüm, savaş nedeniyle ortaya çıkan gerçek ve tüzel kişilerle devletlerin ekonomik ve mali sorunlarının çözümüne ilişkin hükümler içerir.
- Dördüncü Bölüm, Ulaşım yolları, haberleşme ve sağlık sorunlarıyla ilgilidir.
- Beşinci bölümde, savaş tutsaklarının durumu, mezarlıklara ilişkin konular ile genel hükümler yer alır.
- Lozan'da imzalanan ikinci temel belge **Boğazlar Rejimine İlişkin Sözleşme**dir. 1936'da imzalanan Montrö Sözleşmesi bu düzenlemenin eksikliklerini kapatarak yerini alacaktır.
- Diğer Belgeler şunlardır: Trakya Sınırına İlişkin Sözleşme, Oturma ve Yargı Yetkisine İlişkin Sözleşme, Ticaret Sözleşmesi, Türk-Rum Nüfus Mübadele Sözleşmesi, Sivil Tutukluların geri verilmesi ve Savaş Esirlerinin Mübadelesine İlişkin Sözleşme, Genel Affa İlişkin Açıklama ve Protokol, Yunanistan'daki Müslüman Mallarına İlişkin Açıklama, Sağlık İşlerine İlişkin Açıklama, Adaletin Yönetimine İlişkin Açıklama, Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Verilmiş Kimi Ayrıcalıklara İlişkin Protokol ve Açıklama, Belçika ve Portekiz'nin Anlaşmanın bazı hükümlerine katılmalarına dair protokol ve açıklama, İşgal edilmiş Türk topraklarının İngiliz, Fransız ve İtalyan silahlı kuvvetlerince boşaltılmasına ilişkin Protokol ve Açıklama, Yunanistan'da

Azınlıkların Korunmasına ve Trakya'nın durumuna ilişkin olarak bu ülkeyle müttefikler arasında yapılmış Sevres antlaşmasına ilişkin protokol, Sırp-Hırvat-Sloven Devletinin imzasına ilişkin protokol, Lozan Konferansının Nihai Senedi.

Konferans'ta Ele Alınan Temel Konular ve Sonuçlandırılış Biçimleri:

Sınırlar ve Toprak Konuları: Daha önce imzalanmış belgelerle saptanmış Türkiye'nin doğu sınırları Lozan'da tartışılmadı. Bununla birlikte, Fransa'yla imzalanan 20 Ekim 1921 tarihli Ankara Anlaşmasıyla genel hatları oluşturulmuş olan Türkiye-Suriye sınırının kesinleştirilmesi için görüşmeler yapıldı. Ayrıca, Türkiye'nin Yunanistan'la, Bulgaristan'la, Onikiada'yı elinde bulunduran İtalya'yla ve Irak'ta manda yönetimi yürüten İngiltere'yle sınırları Konferans müzakerelerine konu oldu.

Konferans'ta ilk olarak Türkiye'nin batı sınırları konusu ele alındı. Türk Heyeti Doğu Trakya sınırının 1913'te belirlendiği biçimiyle kalmasını, Batı Trakya'da ise halkoyuna başvurularak bağımsız bir yönetim kurulmasını talep etti. Yunanlılar bu isteğe karşı çıkarırken, Bulgar Heyeti ise kendilerine Ege Denizi'ne bir çıkış verilmesi konusunu gündeme getirdi. Müzakereler sonucunda, Türk-Yunan sınırı Edirne'yi içine alacak biçimde Meriç çizgisi olarak belirlendi. Türk Heyeti, Karaağaç'ın Türkiye'ye verilmesi karşılığında Yunanistan'dan istenen tamirat ödemesinden vazgeçti. Ayrıca, Türkiye-Bulgaristan-Yunanistan sınırının her iki yakasında 30'ar kilometrelik askerden arındırılmış bir bölge oluşturuldu. Bu durum 1938'de üç ülke arasında yapılan bir antlaşmayla kaldırılacaktır.

Türkiye ile Fransa'nın manda yönetiminde bulunan Suriye arasındaki sınırın, Ankara Anlaşmasında belirlendiği gibi kalacağı Konferans'ta teyid edildi. 1939'da Hatay'ın Türkiye'ye katılmasıyla bugünkü Türkiye-Suriye sınırı son şekline kavuşacaktır.

Türkiye ile İngiltere'nin manda yönetimi altında bulunan Irak arasındaki sınırın nasıl çizileceği Lozan'da kararlaştırılmadı. Türk Heyeti, tartışmasız biçimde Misak-ı Milli sınırları içinde yer alan Musul'un Türkiye'ye verilmesini, hatta bölge halkının bir halkoylamasıyla hangi ülkede kalmak istediklerine kendilerinin karar vermesini istedi. İngiltere ise, konunun Milletler Cemiyeti'nin hakemliğine taşınması konusunda ısrar etti. Lozan'dan sonra, İstanbul'da toplanan Haliç Konferansı'nda da sonuç alınamayınca, Türkiye'nin karşı çıkmasına rağmen İngiltere konuyu Milletler Cemiyeti'ne (MC) taşıdı. MC 1925'te Musul'un İngiltere'de kalması yönünde karar ver-

di. Türkiye önce bu kararı tanımamakla birlikte, 13 Haziran 1926'da İngiltere'yle imzaladığı Ankara anlaşmasıyla Musul'un İngiltere'ye verilmesini kabul edecektir.

Ege Denizi'ndeki adaların aidiyeti konusunda Türkiye, İmroz, Bozcaada ve Semadirek'in kendisine verilmesini, diğer adaların ise askerden arındırılmasını istiyordu. Görüşmeler sonucunda, İmroz, Bozcaada ve Tavşan adası dışındaki bütün Kuzey Ege adalarının silahsızlandırılmak şartıyla Yunanistan'a verilmesi, ayrıca Asya sahiline 3 milden daha az uzaklıkta olan tüm ada ve kayacıkların Türkiye'ye ait sayılması kararlaştırıldı.

Türkiye açısından en hassas konulardan biri de Boğazlar konusuydu. Müttefikler, Boğazlar'ın hem ticaret hem de savaş gemileri için mutlak olarak açık tutulmasını, Boğazların iki yakasının askersizleştirilmesini ve bu rejimin uluslararası bir yönetim tarafından denetlenmesini istiyorlardı. Konferans'ın sadece Boğazlar'la ilgili bölümüne katılan Sovyet Rusya, Boğazlar'ın sadece ticaret gemilerine açık ve savaş gemilerine her zaman kapalı olmasını istiyor, Türkiye'nin Boğazları tahkim etmesine izin verilmesi gerektiğini düşünüyordu. Türkiye ise, Misak-ı Milli'nin dördüncü maddesine uygun olarak, İstanbul ve Marmara'nın güvenliğinin sağlanması şartıyla Boğazlar'dan geçişin serbest olmasını istemekteydi. Görüşmeler sonucunda, Barış ve Savaş durumunda, ticaret ve savaş gemilerinin ve hava araçlarının Boğazlar'dan geçişini ayrıntılı biçimde düzenleyen bu sözleşmeyle, İstanbul ve Çanakkale Boğazlarında askerden arındırılmış bölgeler kurulmakta ve sözleşme hükümlerinin işleyişini denetlemek üzere İstanbul'da uluslararası nitelikte bir Boğazlar Komisyonu kurulmaktaydı. Lozan'da getirilen bu düzenlemeler, 1936'da imzalanan Montrö Boğazlar Sözleşmesiyle değişikliğe uğrayacaktır.

Azınlıklar: Görüşmelerde özellikle iki konu öne çıktı: Birincisi "Ermeni Yurdu" konusuydu. Ankara'dan aldıkları talimatın hükümleri gereğince Türk Heyeti Türk topraklarının bir kısmının Ermenilere verilmesi yaklaşımına kesin biçimde karşı çıktı. İkinci konu ise, kimlerin azınlık sayılacağına ilişkindi. Türk Heyeti'nin üzerinde durduğu nokta, Türkiye'deki azınlıkların belirlenmesinde ırk ve soy esasının kesinlikle kabul edilemeyeceği, azınlık statüsünün ancak din esasına göre verilebileceğiydi. Görüşmeler sonunda, Türkiye'deki azınlıkların sadece gayrimüslimlerden ibaret olduğu konusu hükme bağlanarak, bu azınlıklara tanınacak haklar belirlendi.

Nüfus Mübadelesi: Konu, Türk Heyeti'ne TBMM tarafından verilen ta-

limatta yer alan hususlardan biriydi. Türkiye, 19. yüzyılda azınlıklar bahanesiyle Osmanlı Devleti'nin içişlerine Avrupa devletleri tarafından sık sık müdahale edildiğini akıldan çıkarmayarak ve olabildiğince homojen bir Türk ulusu yaratmak arzusuyla, Türkiye'deki Rumların tamamen mübadeleye tabi tutulmasını istiyordu. Yunanistan ise, gerek ülkesine gelecek büyük nüfusun yaratacağı ekonomik ve sosyal sorunlardan çekindiği, gerek İstanbul'da Rum nüfusun varlığının ileriki yıllarda Türkiye karşısındaki pozisyonunu sağlamlaştıracağı gerekçeleriyle mübadelenin sınırlı tutulmasını istiyordu. Türkiye ve Yunanistan arasında 30 Ocak 1923'te imzalanan "Yunan ve Türk Halklarının Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol"e göre, 1912 tarihli belediye sınırları esas alınarak İstanbul'da bulunan Rumlar ile Batı Trakya'daki Müslümanlar dışındaki tüm Rum-Ortodokslarının ve Müslümanların zorunlu olarak mübadeleye tabi tutulması kararlaştırıldı. Bu hükümlere rağmen, mübadele konusu Türkiye ve Yunanistan arasında sorun olmaya devam edecek, ancak 1930'da imzalanan yeni bir anlaşmayla sorun tamamen çözülecektir.

Patrikhane: Türk Heyeti Lozan'da, İstanbul Rum Ortodoks Patrikhane-si'nin siyasete karıştığını, dolayısıyla Türkiye'den çıkartılması gerektiğini savundu. Diğer devletlerin temsilcileri ise Patrikhane'nin, siyasete karışmasının önleneyeceği bir statü dahilinde İstanbul'da kalmaya devam etmesini istediler. Bunun üzerine, Patrikhane'nin sadece dini işlerle ilgili bir kurum olacağı garanti altına alınarak, İstanbul'daki varlığını devam ettirmesi kararlaştırıldı.

Kapitülasyonlar: Türk Heyeti müzakerelerde, bu talimat doğrultusunda yani kapitülasyonların tamamen kaldırılması yönünde mücadele verdi. Buna karşılık, başta İngiltere, Fransa, İtalya ve ABD olmak üzere diğer bütün katılımcılar kapitülasyonların, yeni oluşturulacak bir yapı içinde varlıklarını devam ettirmesini istediler. Bir anlaşma sağlanamadığı için görüşmeler 4 Şubat 1923'te kesildi. Konferans'ın ikinci safhasında da kapitülasyonların kaldırılması konusu uzun oturumlara konu oldu. Türk Heyeti, bu konudaki ısrarından geri adım atmayınca, diğer ülkeler Türkiye'deki kapitülasyonların her bakımdan kaldırıldığını kabul etmek zorunda kaldılar.

Yabancıların Yerleşme Hakkı ve Yargısal Yetkiler: Kapitülasyonların kaldırılmasıyla ortaya çıkan yeni durumda yabancıların yerleşme hakkı ve Türkiye'nin yabancılar üzerindeki yargı yetkisi gibi konular, "Yerleşme ve Yargı Yetkisi Sözleşmesi" başlıklı bir belgenin Lozan'da imzalanmasıyla açıklığa kavuşturulacaktır. Buna göre, Türk kanunlarına uymak şartıyla ya-

bancılara Türkiye'ye girme, yerleşme, emlak ve arazi alma ve şirket kurma hakları tanınıyor, taraflar arasındaki ilişkilerde yargı yetkisi konusunun uluslararası hukuk ilkelerine göre halledilmesi kabul ediliyordu.

Yabancı Okullar: Kapitülasyonlar konusunda çıkan anlaşmazlık çerçevesinde, yabancı okullar konusu da Konferans'ın ikinci safhasına kalacaktır. Kapitülasyonların kaldırılmasının kararlaştırılmasıyla birlikte, evvelce yabancı okullara uygulanan ayrıcalık ve gümrük muafiyetlerinin de tamamen kaldırılması kabul edildi. Herhangi bir dini telkinde bulunmamaları, dışarıya kötü propaganda yapmamaları, Türk dilini tarih ve coğrafyasını müfredatlarına almaları, Türk vatanını sevmesi ve sevdirtmesi gibi şartlarla bu kurumların Türkiye'deki varlıklarını sürdürmelerine izin verildi.

Yabancı Postaneler: Osmanlı döneminde birçok kente kurulan postane ve telgrafhaneler, Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte Osmanlı Devleti tarafından kapatılmış, ama Mütareke döneminde tekrar açılmışlardı. Lozan'da yapılan müzakereler sonucunda Türkiye'deki yabancı postanelerin tamamen kapatılması kabul edildi.

Sağlık İşleri: Osmanlı Devleti'nin son döneminden itibaren kıyılarda ve sınırlardaki sağlık işleri 14 ülkenin vatandaşlarının üye olarak yer aldığı ortak sağlık komisyonlarınca yürütülüyordu. Türkiye sözkonusu sağlık konularının tamamen kendi denetiminde olmasını isterken, diğer ülkeler Türkiye'nin Avrupalı sağlık memurlarına muhtaç olduğu gerekçesiyle bu ayrıcalığın devamını istediler. Bir tür kapitülasyon olan bu sorunun çözülmesi de ancak Konferans'ın ikinci safhasında sağlanabildi. Buna göre 5 yıl için 3 Avrupalı doktorun Türkiye'de danışman olarak görevlendirilmesi şartıyla, ortak sağlık komisyonları kaldırıldı.

Osmanlı Borçları: Osmanlı Devleti, Kırım Savaşı (1853-1856) sırasında almaya başladığı ve 1874'e kadar 14 kez tekrarladığı yurtdışından borç alma işlemleri sonucunda 5.297.000 altın Fransız Frangı dış borç yükü altına girmişti. Bu borcun yıllık faizi yaklaşık 300.000 Franktı. Yabancı alacaklılar, Aralık 1881'de çıkartılan "Muharrem Kararnamesi" ile alacaklarını almak için Düyun-ı Umumiye-i Osmaniye adı verilen borçlar idaresini kurmuşlardı. Düyun-ı Umumiye tüm devlet gelirlerine el koyunca, devlet kamu hizmetleri için bazı kişi ve şirketlere imtiyazlar vermişti. Türk Heyeti Lozan'da, Osmanlı borçlarının geçerliliğini kabul etmekle birlikte, borçların Osmanlı Devleti'nden ayrılan diğer ülkelere de paylaştırılmasını ve makul bir takvime bağlanmasını istiyordu. Bu konu üzerinde de kısa sürede

anlaşma sağlanamadığından, görüşmeler Konferans'ın ikinci safhasında devam etti. Sonuçta üzerinde mutabakat sağlanan çözüme göre, Osmanlı borçları Türkiye; 1912-13 Balkan savaşlarıyla kendilerine Osmanlı İmparatorluğu'ndan toprak katılmış devletler; Lozan Antlaşması'nın 12. ve 15. maddeleriyle Ege adalarından bazılarına sahip olan Yunanistan ve İtalya; Osmanlı topraklarından ayrılmış Asya toprakları üzerinde kurulmuş devletler arasında paylaşılacaktı. Bu paylaşırma, varlığını sürdürmekte olan Düyun-ı Umumiye Meclisi tarafından yapılacak, paylaşırılan borçların ödeme takviminin belirlenmesi ise Paris'te kurulacak bir komisyonca gerçekleştirilecekti.

Savaş Tamiratu: Türkiye işgal sırasında sivil halkın uğradığı zararın Yunanistan tarafından karşılanmasını isterken, Yunanistan Başdelegesi Venizelos, Yunanistan'ın Anadolu'ya kendi teşebbüsüyle değil Müttefiklerin isteği üzerine girdiğini ve Anadolu ve Trakya'dan kaçan milyonlarca Rum'un nakil ve iâşe masraflarını bile güçlükle ödeyen hükümetinin Türkiye'ye tamirat borcu ödemesinin mümkün olmadığını söylüyordu. Konferans'ın ilk safhasında çözüme ulaşamadı. İkinci safhada yapılan müzakereler sonucunda, Yunanistan'ın Anadolu'da savaş hukukuna aykırı olarak verdiği zararları ödemeyi kabul etmesi kararlaştırıldı. Bununla birlikte, Karaağaç'ın verilmesi karşılığında Türkiye bu alacağından vazgeçti.

Ulaştırma – Taşımacılık: Konferansın en süratli ve sorunsuz müzakereleri ulaştırma ve taşımacılık alanında yapıldı. Buna göre Türkiye, uluslararası havacılık, demiryolu, posta ve telgraf sözleşmelerine katılmayı kabul etti.

Kabotaj Hakkı: Osmanlı döneminde verilen bazı imtiyazlarla, Türkiye'nin ulusal limanları arasında mal ve yolcu taşımacılığı (kabotaj hakkı) yabancı şirketler tarafından yapılmaktaydı. Müzakerelerde Türkiye'nin kabotaj tekeline sahip olması kabul edilerek Lozan'da imzalanan Ticaret Sözleşmesi'nde, 2 yıl süreyle İngiliz, Fransız ve İtalyan şirketlerine kabotaj izni verileceği istisnai hükmüyle birlikte yer aldı.

Ticaret Rejimi ve Gümrükler: Türkiye'de uygulanacak ticaret rejimi ve gümrüklere ilişkin müzakereler kapitülasyonların kaldırılması görüşmelerine paralel olarak yürütüldü. Kapitülasyonların kaldırılmasıyla ticari zarara uğradıklarını iddia eden yabancı delegeler, gümrük vergilerinin düşük tutulması konusunda direndiler. Bu çerçevede Lozan'da imzalanan Ticaret Sözleşmesi'nde, Osmanlı Devleti'nde 1916'da yürürlüğe giren gümrük rejimini Türkiye'nin 5 yıl süreyle kabul ettiği yer aldı.

Lozan'ın Başlıca Özellikleri:

Lozan Düzenlemeleri Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasına dayanak teşkil eden belgelerdir. Bu yönüyle, Türkiye'nin uluslararası alandaki mevcudiyetin tescili Lozan'la olmuştur. Lozan'da sadece Türkiye'nin bağımsızlığı, egemenliği ve diğer devletlerle eşit statüsü tescil edilmemiş, aynı zamanda 19. yüzyıl başından itibaren, emperyalist Avrupa ülkelerinin Osmanlı topraklarında, kapitülasyonlar yoluyla ve kompradorlarla işbirliği halinde kurduğu "yarı-sömürge" düzeni ortadan kaldırılmıştır. Lozan'la, sözde "Şark Meselesi" de tarihe gömülmüştür.

Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk'ta Lozan Antlaşmasının önemini şu ifadelerle vurgulamaktadır:

"Muhterem Efendiler, Lozan Barış Antlaşması'nın ihtiva ettiği esasları, diğer barış teklifleriyle daha fazla mukayeseye mahal olmadığı fikrindeyim. Bu antlaşma, Türk milleti aleyhine yüzyıllardan beri hazırlanmış ve Sevr Antlaşması'yla tamamlandığı sanılmış büyük bir suikastin sonuçsuz kaldığını bildirir bir belgedir. Osmanlı Tarihinde benzeri görülmemiş bir siyasi zafer eseridir."

Gerçekten de, Birinci Dünya Savaşı sonrasında İtilaf Devletleri ile yenilen devletler arasında imzalanan anlaşmaların hepsi (Versailles, Neuilly, Saint Germain, Trianon ve Sevres), galiplerin mağluplara dikte ettirdiği anlaşmaların, Lozan, Birinci Dünya Savaşını kazananlarla Kurtuluş Savaşını kazananlar arasında, eşitlerin çetin diplomatik müzakereleriyle imzalanmış bir belgedir.

10 Ağustos 1920'de Osmanlı Devleti'ne imzalatılan, TBMM tarafından asla tanınmayan, ölü doğmuş Sevres Düzeni, hiçbir uygulama alanı bulunmadan, Lozan'la birlikte ebediyen yok edilmiştir. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra imzalanan anlaşmaların hiçbiri bugün geçerliliğini korumazken, Lozan Antlaşması 80 yıla rağmen dimdik ayakta durmaktadır.

Lozan'ın Türk Dış Politikası Açısından Önemi:

Lozan antlaşması, Türkiye'nin uluslararası alandaki varlığının tanındığı temel belge olmanın ötesinde, 80 yıllık cumhuriyet tarihimiz boyunca Türk Dış Politikasının süreklilik unsurlarından olan iki ana ilkenin de temellerinin atıldığı bir belgedir. Bu iki ana ilke statükoculuk ve Batıcılık'tır.

Bugün, pejoratif bir anlam yüklenen ve neredeyse "öcü" kabul edilen statükoculuk, Türk Dış Politikası özelinde iki unsuru ihtiva eder:

Birincisi, Mevcut Sınırları Sürdürme'dir. Türkiye Lozan'da çizilmiş sınırlarını bugüne kadar, ülkesinin bölünmez bütünlüğünün bir göstergesi olarak korumasını bilmiştir. Bu cümleden olmak üzere, Türkiye mevcut sınırlarının ötesinde, güç kullanarak yeni toprak edinme maceralarına da girişmemiş, komşularına yönelik saldırgan siyasetten kaçınmış, komşularının iç işlerine müdahale etmemiş, irredantist açılımlara gitmemiştir. Lozan'da tespit edilmiş Boğazlara ilişkin rejim, 1936'da Montrö'de konuya taraf olan tüm devletlerin rızasıyla yine uluslar arası bir sözleşmeyle değiştirilirken, 1939'da Hatay'ın Türkiye'ye iltihakı yine askeri güce başvurulmadan, Türkiye ve Fransa arasındaki bir anlaşmanın neticesinde olmuştur. Keza, Türkiye'nin sınır ötesinde askeri kuvvet kullandığı durumların tümü de 1950'de Kore'ye savaşa katılmaktan, 1974'te Kıbrıs Barış Harekâtına ve 2001'de Afganistan'a asker gönderilmesine kadar hepsi- uluslararası hukuk ölçütleri içinde cereyan etmiş hadiselerdir.

Statükoculuğun, ikinci unsuru Denge siyasetidir. Türkiye'nin jeostratejik konumu, 80 yıllık cumhuriyet tarihi boyunca, bu bölgede güç mücadelesine girişen taraflar arasında denge kurmasını, ulusal çıkarlarının karşılanması noktasında en başvurulabilir seçenek olarak ortaya çıkarmıştır.

1990ların başından itibaren, özellikle 11 Eylül 2001'den sonra dünyada tek bir devletin hegemonluğuna dayalı bir düzen tesis ettirilmeye çalışılırken, Türkiye belki de Lozan'dan beri dış politika alanında izlenen bu iki unsuru gerçekleştirmedi, Cumhuriyet tarihi boyunca hiçbir dönemde olmadığı kadar ciddi bir yol ayrımının arifesindedir.

Kökleri 19. yüzyıla uzanmakla beraber, Lozan'la birlikte sabitleştirilen Türk Dış Politikasının ikinci temel ilkesi ise Batıcılıktır. Türkiye Cumhuriyeti yüzünü Batıya dönmüştür. Batı bir coğrafi alan değil, insan aklının üstünlüğüne dayanan ve çağdaş ekonomik, siyasi ve toplumsal yapıları içeren bir uygarlık biçimidir.

Sonuç olarak, Lozan, Türkiye cumhuriyetinin toplumsal ve ekonomik yapısına ilişkin ana ilkelerin belirlendiği kurucu belge olmanın ötesinde, Türk Dış Politikasının da ana istikametini belirlemiştir. Bağımsız ve egemen Türkiye 24 Temmuz 1923'te Lozan'da dünya sahnesine çıkmıştır. Lozan ve Türkiye Cumhuriyeti birbirinden ayrılmaz bir ikilidir. Cumhuriyet yaşadıkça Lozan, Lozan varoldukça Cumhuriyet devam edecektir.

Ulus devleti ortadan kaldırıp, sözde küresel düzenin belirlediği rolü üstlenmeye talip olanlar, Lozan-Cumhuriyet etkileşiminin farkında olduklarından, ulus devleti zayıflatmak için Lozan'a saldırmaktadırlar. Cumhuriyet'e sahip çıkmak, bu anlamda Lozan'a sahip çıkmaktan geçer.